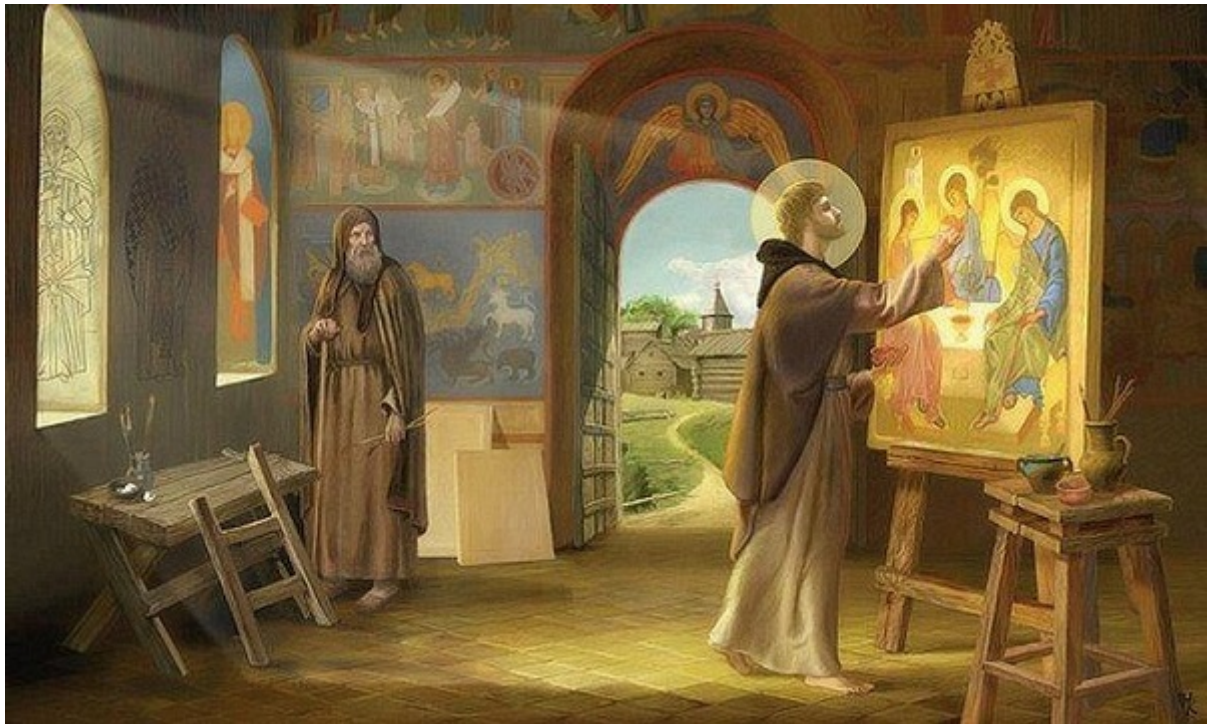

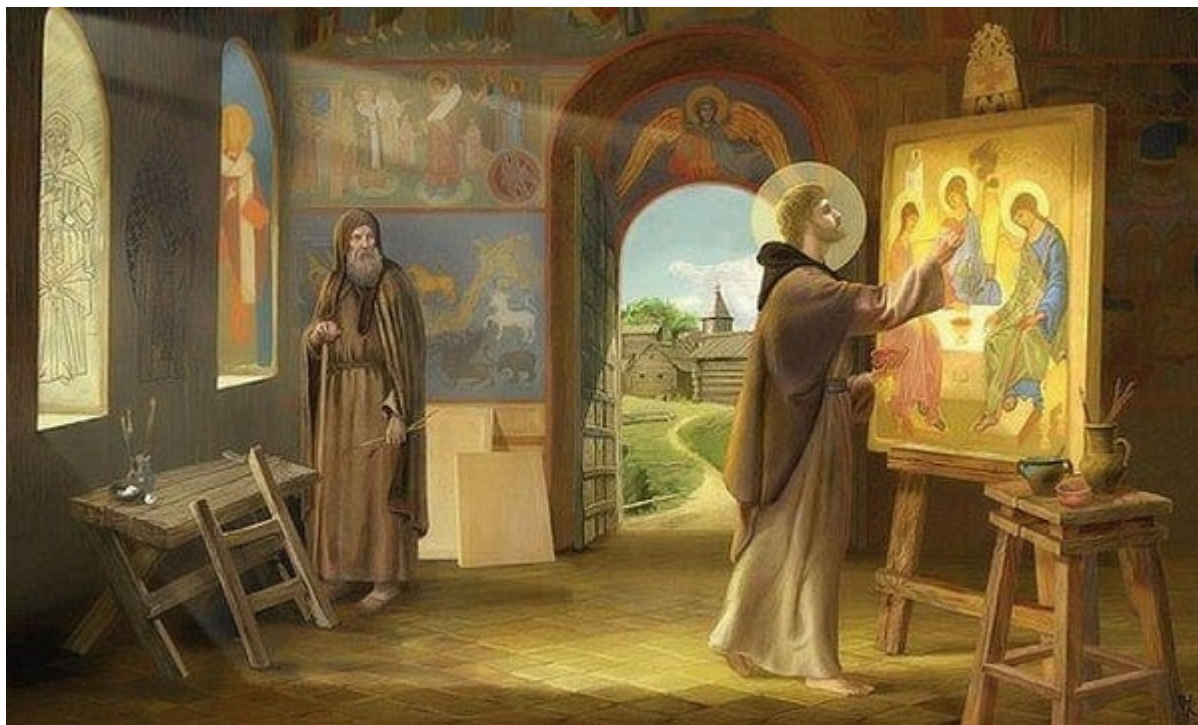
Ο Τριαδικός Θεός: Καταφατική και αποφατική Θεολογία (Βασίλειος Γκρίλλας, Θεολόγος, ΜΑ Θεολογίας)

/ [Πεμπτουσία· Ορθοδοξία-Πολιτισμός-Επιστήμες](#)

Στην δομή της θεολογικής σπουδής και μελέτης η προσέγγιση της γνώσης του Θεού και ειδικότερα η περί την θείαν ουσία αντίληψη που επιχειρεί να σχηματοποιήσει ο άνθρωπος [1] ακολουθούνται κατά βάση δύο οδοί. Η πρώτη χαρακτηρίζεται ως η οδός της καταφάσεως και εκφράζεται με την σχηματοποίηση της καταφατικής θεολογίας και μέσω καταφατικών σχημάτων λόγου, ενώ η δεύτερη οδός παρουσιάζεται με λογικά σχήματα αρνήσεως και χαρακτηρίζεται ως αποφατική θεολογία [2].

Μέσα από την φυσική αποκάλυψη, την Αγία Γραφή [3] και την Ιερά Παράδοση [4] ο άνθρωπος επιδιώκει να αναχθεί στην αποκεκαλυμμένη υπερφυσική αλήθεια αποδίδοντας στον Θεό ιδιώματα και ονόματα σε μια προσπάθεια προσδιορισμού της υπάρξεώς του. Τα ιδιώματα-ονόματα αυτά έχουν είτε καταφατικό χαρακτήρα (π.χ. αιώνιος, παντοδύναμος, πανταχού παρών κ.α.), είτε έχουν αποφατικό χαρακτήρα (π.χ. ακατάληπτος, άναρχος κ.α.).

Στην ουσία μέσω της καταφατικής θεολογικής σπουδής (*via affirmationis*), αποδίδουμε στο Θεό κάθε τελειότητα στον υπέρτατο βαθμό και στην ύψιστη αιτία της τελειότητας που αντιλαμβανόμαστε σε σχέση με τον κόσμο. Στην καταφατική θεολογία, η θέση των όντων, δηλ. η απόδοση θετικών ιδιωμάτων στο Θεό παράγεται εξαιτίας της αιτιώδους σχέσης του Θεού με τον ίδιο τον κόσμο. Μάλιστα σε αυτό το πεδίο καταφατικής προσέγγισης της περί Θεού γνώσεως, διακρίνονται δύο πορείες: α) Η οδός της υπεροχής (*via eminentiae*) που παρουσιάζει το θείον ως υπερέχων κάθε άλλου κτιστού όντος και β) στην οδό της αιτιότητας (*via causalitatis*) που παρουσιάζει το Θεό ως δημιουργική και ουσιαστική αιτία των πάντων. Ουσιαστικά δηλαδή η καταφατική θεολογία αναφέρεται στην προσιτή, καταληπτή και γνωστή όψη του Θεού [5].

Αντιθέτως στην αποφατική θεολογία, μέσα από την μέθοδο της αρνήσεως (via negationis) η θεολογική σκέψη αρνείται να προσδώσει στον Θεό κάθε ατέλεια του κόσμου, αλλά και κάθε στοιχείο, χαρακτηρισμό ή ιδίωμα που δεν αρμόζει στο Θείο. Στην ουσία αυτής της θεώρησης η αποφατική θεολογία αποδίδει στον Θεό αποφατικά και αρνητικά ιδιώματα, διαφοροποιώντας Αυτόν παντελώς από την κτιστή πραγματικότητα. Έτσι παράγει ουσιαστική διαφορά μεταξύ κτιστού και ακτίστου, υπογραμμίζοντας και εξαίροντας την υπεροχή του Θεού έναντι των κτιστών όντων. Εξαιτίας αυτής της διαφοράς που παράγεται στο σχήμα κτιστού και ακτίστου, η αποφατική θεολογία παρουσιάζεται υψηλότερη της καταφατικής, διότι καταφέρνει να αναχθεί στην απρόσιτη, ακατάληπτη και άγνωστη όψη του Θεού, τονίζοντας στην ουσία την πεπερασμένη δυναμική του κτιστού ανθρώπινου [6].

Σε κάθε μία των περιπτώσεων, είτε αναφερόμαστε στο Θεό γνωσιολογικά μέσω της αποφατικής ή της καταφατικής θεολογίας, πρέπει να τονιστεί ότι ο Θεός είναι και παραμένει πέρα από κάθε σχήμα γνώσης υπερκείμενος κάθε καταφατικής ή αποφατικής σχηματοποίησης από τον άνθρωποι πεπερασμένο νου. Ο Θεός ως άκτιστος, απερινόητος, ακατάληπτος, άναρχος, άορατος, αίδιος, ανερμήνευτος και υπέρχρονος δεν μπορεί να περιοριστεί στην γνωστική ανθρώπινη αντίληψη και παραμένει υπερκείμενος και υπεράνω κάθε γνωσιολογικού σχήματος του όποιου ανθρώπινου λόγου [7].

Με δεδομένες αυτές τις θεολογικές θέσεις, μπορούμε να προσδιορίσουμε τα όρια της δυνατότητας του ανθρώπου για την γνώση του Θεού με δύο τρόπους. Ο πρώτος φυσικός, ο δεύτερος υπερφυσικός. Και στις δύο περιπτώσεις ο Θεός αποκαλύπτεται στον άνθρωπο. Η αποκάλυψη νοείται, ως η ελεύθερη θεία ενέργεια, μέσα από την οποία ο άκτιστος Τριαδικός Θεός, γνωστοποιεί στον άνθρωπο την ύπαρξη, τις ενέργειες, την αιώνια βουλή Του, καθώς και την εν χρόνω πραγματοποίηση αυτής, για την σωτηρία του ανθρώπου [8]. Ουσιαστικά δηλαδή, ο Θεός αυτό-αποκαλυπτόμενος, δίνει στον άνθρωπο την δυνατότητα να γνωρίσει, όλα όσα είναι αδύνατο να γνωρίσει στηριζόμενος στις δικές του και μόνο δυνάμεις [9].

Παραπομπές:

1. Γεωργίου Π. Θεοδωρούδη, *Θεία και ανθρώπινη σοφία κατά την Πατερική Παράδοσιν της Ορθοδόξου Εκκλησίας*, Κυρομάνος, Θεσ/νίκη 1998, σελ.17 και εξ.

2. Νίκου Ματσούκα, *Δογματική και Συμβολική Θεολογία Α΄, Εισαγωγή στη θεολογική γνωσιολογία*, Πουρναρά, Θεσ/νίκη 2000, σελ. 203-210.
3. Ν. Ξεξάκη, *Ορθόδοξος Δογματική, Προλεγόμενα εις την Ορθόδοξον Δογματικήν*, τ. Α΄, Έννοια, Αθήνα 2006, σελ. 87-113.
4. Ν. Ξεξάκη, ο.π., σελ. 118-148.
5. Σπ. Κυριαζοπούλου, *Προλεγόμενα εις την ερώτησιν περί Θεού, δ.δ.*, Γρηγόρης, Αθήνα, 2000, σελ. 1-12.
6. Σπ. Κυριαζοπούλου, ο.π., σελ. 13-20.
7. Αμφιλοχίου Ράντοβιτς (Ιερομ.), *Το Μυστήριο της Αγίας Τριάδος κατά τον Γρηγόριον Παλαμάν*, Ανάλεκτα Βλατάδων 16, Πατριαρχικό Ίδρυμα Πατερικών Μελετών, Θεσ/νίκη 1973, σελ. 29-38.
8. Νίκου Ματσούκα, *Δογματική και Συμβολική Θεολογία Α΄, Εισαγωγή στη θεολογική γνωσιολογία*, Πουρναρά, Θεσ/νίκη 2000, σελ. 190-196.
9. Ν. Ξεξάκη, , *Ορθόδοξος Δογματική, Προλεγόμενα εις την Ορθόδοξον Δογματικήν*, τ. Α΄, Έννοια, Αθήνα 2006, σελ. 80-84.

Α) Στην πρώτη περίπτωση -της φυσικής αποκάλυψης- ο Θεός, γίνεται γνωστός μέσα από την ίδια την κτίση, φανερώνοντας την ζώσα παρουσία Του, μέσα από όλα τα ορατά και τα αόρατα κτίσματα, «διότι το γνωστόν του Θεού φανερόν εστιν εν αυτοίς· ο γαρ Θεός αυτοίς εφάνέρωσε. τα γαρ αόρατα αυτού από κτίσεως κόσμου τοις ποιήμασι νοούμενα καθοράται, η τε αΐδιος αυτού δύναμις και θειότης, εις το είναι αυτούς αναπολογήτους» [10]. Επιπρόσθετα, το κάλος και το μέγεθος του κόσμου, καταδεικνύουν την θεία παρουσία στην όλη δημιουργία της κτιστής πραγματικότητας, ως στοιχείο υπεροχής της γενεσιουργού αυτών αιτίας, που δεν είναι άλλη παρά ο Θεός: «ο γαρ του κάλλους γενεσιάρχης έκτισεν αυτά...εκ γαρ μεγέθους καλλονής κτισμάτων αναλόγως ο γενεσιουργός αυτών θεωρείται» [11].

Με φυσικό τρόπο επίσης, ο Θεός γίνεται γνωστός μέσα από την συνείδηση του ανθρώπου, η οποία λειτουργεί, ως η ενδιάθετη φωνή του θεικού στοιχείου στον άνθρωπο και του υποδεικνύει με φυσικό τρόπο, την ταύτιση των ενεργειών του προς το νόμο του Θεού: «ου γαρ οι ακροαταί του νόμου δίκαιοι παρά τω Θεώ, αλλ' οι ποιηταί του νόμου δικαιωθήσονται. όταν γαρ έθνη τα μη νόμον έχοντα φύσει τα του νόμου ποιή, ούτοι νόμον μη έχοντες εαυτοίς εισι νόμος, οίτινες ενδείκνυνται το έργον του νόμου γραπτόν εν ταίς καρδίαις αυτών, συμμαρτυρούσης αυτών της συνειδήσεως και μεταξύ αλλήλων των λογισμών κατηγορούντων η και απολογουμένων» [12].

Τέλος ο άνθρωπος γνωρίζει το Θεό μέσα από την ροή της ιστορίας καθόσον, «ουκ αμάρτυρον εαυτόν αφήκεν αγαθοποιών, ουρανόθεν υμίν υετούς διδούς και καιρούς καρποφόρους, εμπιπλών τροφής και ευφροσύνης τας καρδίας υμών.» [13] Μάλιστα εντός της ιστορίας ο άνθρωπος μπορεί να γνωρίσει το Θεό, μέσα από την προσαρμογή του ανθρώπινου νου στην φυσική τάξη του κόσμου και της ανθρωπότητας, καθόσον «εποίησέ τε εξ ενός αίματος παν έθνος ανθρώπων κατοικείν επί παν το πρόσωπον της γης, ορίσας προστεταγμένους καιρούς και τας οροθεσίας της κατοικίας αυτών, ζητείν τον Κύριον ει άρα γε ψηλαφήσειαν αυτόν

και εύροιεν, και γε ου μακράν από ενός εκάστου ημών υπάρχοντα.» [14].

Μέσα από αυτόν το φυσικό τρόπο γνώσεως του Θεού, ο ανθρώπινος νους επιχειρεί να συστηματοποιήσει λογικά, την περί Θεού γνωστική αντίληψη. Οι Πατέρες της Εκκλησίας, έχοντας πέραν της πίστεως και τον ορθό λόγο, ως όργανο και μέσον για την αναγωγή προς το Θεό, διδάσκουν, πως μέσα από την αρμονία, την τάξη και τα φαινόμενα της ίδιας της φύσης, ο άνθρωπος δύναται να αποκτήσει σχετική γνώση του «όντως όντα Θεού». Τούτο είναι εφικτό διότι, η οδός προς την γνώση του Θεού, δεν βρίσκεται έξω και μακριά από τον άνθρωπο, αλλά βρίσκεται εντός του ανθρώπου, στην ψυχή και στο νου του, αποτελώντας την μόνη και ασφαλή πορεία θεώρησης και νοήσεως του θείου [15].

Β) Στην δεύτερη περίπτωση -της υπερφυσικής αποκάλυψης- ο Θεός γίνεται γνωστός κατά τον τρόπο που παρουσιάζεται στην Αγία Γραφή, όπως αυτή διασφαλίστηκε μέσα από την ιερά Παράδοση της Εκκλησίας. Η υπερφυσική αποκάλυψη καλύπτει την ανεπάρκεια της φυσικής αποκάλυψης για την γνώση του Θεού, μέσα από μια διαγραμματική εξελικτική πορεία, παρέχοντας πληρέστερη εικόνα περί του Θεού.

Έτσι στον προπρωτικό άνθρωπο, αποκαλύπτεται η μακαριότητα του Θεού, στην οποία ο άνθρωπος μετέχει έχοντας πνευματική κοινωνία και αναφορά προς το Θεό. Μεταπτωτικά, η αποκαλυπτική πορεία του Θεού στον άνθρωπο, μέσα από τις ενέργειές Του, κατεργάζεται την επαναγωγή του ανθρώπου στην προ της πτώσεως υπαρξιακή του παρουσία. Τέλος, η δια του Ιησού Χριστού αποκάλυψη, ως σαρκωμένη παρουσία του Λόγου του Θεού, αποκαθιστά την κοινωνία του πεπτωκότος ανθρώπου με τον Θεό, δια της σταυρικής θυσίας και Αναστάσεως και παράλληλα «προβάλλει και εξηγεί» το Θεό, ώστε το περιεχόμενο της αποκάλυψης να αποτελεί και γνώση Θεού και επίγνωση σωτηρίας: «Θεόν ουδείς εώρακεν πώποτε· ο μονογενής υιός ο ων εις τον κόλπον του πατρός εκείνος εξηγήσατο.» [16].

Σαφώς, η αποκάλυψη του Θεού στον άνθρωπο εξακολουθεί μέχρι την συντέλεια του αιώνος, καθόσον υπάρχει η διαβεβαίωση του Χριστού ότι «όταν δε έλθη ο παράκλητος ον εγώ πέμψω υμίν παρά του πατρός, το Πνεύμα της αληθείας, ο παρά του πατρός εκπορεύεται, εκείνος μαρτυρήσει περί εμού.» [17] (και μάλιστα το Ευαγγέλιο μαρτυρεί και τον τρόπο και το μέσον αυτής της αποκάλυψης, μέσω του Χριστού, αναφέροντας «και εγώ ερωτήσω τον πατέρα και άλλον παράκλητον δώσει υμίν, ίνα μένει μεθ' υμών εις τον αιώνα, το Πνεύμα της αληθείας, ... ο δε παράκλητος, το Πνεύμα το άγιον ο πέμψει ο πατήρ εν τω ονόματί μου, εκείνος υμάς διδάξει πάντα και υπομνήσει υμάς πάντα α είπον υμίν.» [18].

Διερευνώντας ουσιαστικά την πορεία της θείας αποκάλυψης, μέσα από τα κείμενα της Αγίας Γραφής, διαπιστώνουμε, πως ο άνθρωπος γνωρίζει ότι: Η αιτία της θεότητας και αγέννητος Πατήρ, εξηγείται δια του ενανθρωπίσαντος Υιού, και ο Υιός μαρτυρείται μέσω του Αγίου Πνεύματος, το οποίο εκπορεύεται εκ του Πατρός και ενεργεί δια του Υιού. Η υπερφυσική αποκάλυψη, καλύπτει την ανεπάρκεια της φυσικής ανθρώπινης δυνατότητας να σχηματίσει την περί Θεού γνώση.

Συνοψίζοντας, τα συμπεράσματα που εξάγονται πιστοποιείται, ότι ο άνθρωπος δεν έχει ούτε απόλυτη ή τέλεια δυνατότητα γνώσεως του Θεού, αλλά ούτε και απόλυτη ή τέλεια άγνοια του Θεού. Οι Πατέρες ορίζουν ότι, ο άνθρωπος γνωρίζει τα «περί της φύσεως» της Τριαδικής Θεότητας, εννοώντας την δυνατότητα μετοχής στις άκτιστες ενέργειες, αλλά όχι στην ουσία του Θεού.

Παραπομπές:

10. Ρωμ. 1, 19-20

11. Σοφ. Σολ.13, 3-5.

12. Ρωμ. 2,13-15.

13. Πραξ. 14,17.

14. Πραξ.17, 26-27.

15. Μ. Αθανασίου, ΡΓ. 25, 60-61, Λόγος κατά Ελλήνων 30.

16. Ιω.1,18.

17. Ιω.15,26.

18. Ιω. 14, 16-26.